

Петро Й. Потічний, Микола Посівнич

ЛІТОПИС УПА – ДОКУМЕНТОВАНА ІСТОРІЯ

35 років тому в Канаді з'явився перший том «Літопису УПА» — серії книг однойменного видавництва, в якій публікуються документи і матеріали з історії УПА та збройного підпілля ОУН. Початок цьому виданню дали колишні вояки УПА, які в результаті Великого рейду 1947—1949 рр. опинилися в Західній Європі, а опісля — в Північній Америці. «Літопис УПА» — це спільне видання Об'єднання колишніх Вояків УПА США і Канади та Товариства колишніх Вояків УПА ім. ген. Тараса Чупринки в США і Канаді. Від заснування видавництва появилось 67 томів у трьох серіях. До друку готуються наступні книги.

Перша серія (так звана «канадська», або основна) уже налічує 46 томів. Вона базується на документах, що їх рейдуючі частини або спецкур'єри переправили з України на Захід. Це переважно підпільні документи. Більшість із них походить з Архіву Закордонного Проводу УГВР. Винятком є три томи німецьких документів, один том польських та радянських і том документів, які стосуються Кирила Осьмака, Президента УГВР. Три останні томи укладені на основі підпільного архіву, знайденого 2004 р. під землею в с. Озерна Тернопільської області. Другою організацією, яка володіла багатьма документами підпілля, були Закордонні Частини ОУН, але з різних причин «Літопис УПА» мав доступ лише до поодиноких матеріалів цієї збірки. Усі намагання налагодити співпрацю з отаманом Тарасом Бульбою — 'Боровцем' та ОУН(м) не мали успіху.

Друга серія, або нова («київська», започаткована 1995 р.), нараховує 11 опублікованих томів, інші перебувають на різних стадіях

підготовки. Вона охоплює тільки документи з архівів України. Серед них є як підпільні, так і радянські документи, що походять з архівів ЦК КПУ (тепер Центральний державний архів громадських об'єднань України), Жовтневої Революції (тепер Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) та КГБ (тепер Галузевий державний архів Служби безпеки України). Багато таких матеріалів зберігається у різних обласних архівах. Серія виходить під грифом не лише «Літопису УПА», але й Інституту української археографії ім. М. С. Грушевського, Національної академії наук України, Державного комітету архівів України та Архіву СБУ. Тому її книги вміщено також на офіційній веб-сторінці Державного комітету архівів України.

Третя серія — «Бібліотека» (заснована 2000 р.) — подає аналітичні розвідки та спогади (хоча спогади друкувались і в першій серії). У ній вийшло 9 томів, ще кілька готуються до друку.

Багато уваги у виданнях «Літопису УПА» приділено Волині, де 1942 р. зародилась УПА. Томи 1, 2, 5 і 27 першої серії; 1, 2, 8 і 11 другої та 1, 7, 8 серії «Бібліотека» присвячені саме Волині. Томи 6, 7 і 21 першої серії містять німецькі документи про українське протистояння на цій території. Інші томи другої серії (від 2 до 8) також пов'язані з Волинню та Поліссям. Загалом матеріали про діяльність УПА і збройного підпілля на Волині займають 18 томів.

Другий регіон, який широко представлено в книгах «Літопису УПА» — Закерзоння. Причиною цього, принаймні на початковій стадії роботи над виданням, була досить велика кількість матеріалів із цього терену. Більшість із них принесли рейдуючі відділи, а також кур'єри, які курсували між Західною Німеччиною та Україною. До того ж, засновниками й активістами «Літопису УПА» були вихідці із Закерзоння. Документи з тих земель увійшли до томів 13, 14, 16, 17, 22, 28—31, 33, 34, 37, 39 і 40 першої серії та 2, 3 і 4 серії «Бібліотека» (разом 17 книг).

Документи з Поділля, переважно з Тернопільської області, вміщено в томах 11, 12, 43, 44 і 46 першої серії й частково у томах 3—8 другої.

Карпатському регіонові (Дрогобиччина та Івано-Франківщина) присвячено томи 3, 4, 18 і 19 першої серії та том 6 серії «Бібліотека».

За змістом видання можна покласифікувати так. Спогади подано у першій серії в томах 5 («Волинь і Полісся. Німецька окупація» —

перша книга, яка містить декілька спогадів), 15 (спогади Костя Гімбельрайха), 18 (спогади групи УПА «Говерля»), 27 (спогади Романа Петренка), 28 (спогади Марії Савчин — ‘Марічки’), 29 (спогади Івана Гарасиміва, випускника школи «Олені»), 30 (спогади Степана Стебельського та Олексі Конопадського), 31 (спогади вояків УПА з «Розточчя»), 37 (спогади Івана Лика та Миколи Терефенка); в серії «Бібліотека» в томах 1 (спогади Юрія Ступницького), 3 (спогади Ярослава Грицяя), 4 (спогади Василя Левковича, Івана Василевського-Путко та ін.). Із 12 книг спогадів найбільш знайомими є спогади Марії Савчин — ‘Марічки’, які удостоїлися перевидання та видання англійською мовою. Також перевидано спогади Ю. Ступницького, 1 і 2 томи основної серії.

Підпільні часописи опубліковано в 7 книгах (разом із книгою, присвяченою УГВР їх є 8). Том 1 другої серії містить видання (три журнали) Головної Команди УПА. У томах 3 і 4 першої серії передруковано журнал «Чорний ліс», у томі 16 — підпільні журнали Закерзоння, у томі 17 подано англomовні видання підпілля, а в томі 24 — журнал «Ідея і Чин».

Чотири книги Літопису присвячено біографіям — Кирила Осьмака, Президента УГВР (т. 41 основної серії), Катерини Зарицької, керівника УЧХ (т. 8 серії «Бібліотека») і в 2007 р. до 100-ліття з дня народження ген. Романа Шухевича — ‘Тараса Чупринки’ видано дві книги — документів (т. 10 нової серії) та спогадів (т. 45 основної серії), а також брошуру «Нескорений Командир».

УГВР присвячено 4 книги (7, якщо враховувати біографічні томи) — 8, 9, 10 і 26 першої серії.

У двох томах першої серії — 23 і 32 — зібрано матеріали про медичну службу УПА. Цієї теми торкаються документи з 2 і 8 томів другої серії, а також тому 7 серії «Бібліотека» (автор Володимир Ковальчук).

Полеглим воякам присвячено два томи першої серії — 11 і 36. Перший із них стосується Тернопільщини, а другий — Львівщини. Інформацію про полеглих вояків містять інші книги, наприклад томи 33, 39, 40, а також книга «Повстанські могили» (про загиблих на Перемищині, Лемківщині, Ярославщині, Любачівщині та Холмщині). Побіжні згадки можна знайти у наступних книгах і радянських документах.

Дві книги серії «Бібліотека» — 5 (Львівщина) і 6 (Дрогобиччина) — це реєстр осіб, причетних до визвольної боротьби. Там наведено імена колаборантів.

У томах 43, 44 і 46 першої серії вміщено протоколи допитів СБ ОУН Тернопільщини.

Тексти і ноти понад 600 пісень УПА, які зібрав і професійно опрацював композитор Зеновій Лавришин, вміщено в томі 25 першої серії. Том 38 наводить схеми й описи криївок та бункерів УПА, взяті з Архіву внутрішніх військ СРСР.

Радянські протоколи допитів полонених керівників УПА, яких згодом розстріляли, ввійшли до тому 9 другої серії. Подані там документи детально описують організаційну структуру підпілля та його діяльність. Наступний том цих матеріалів повинен з'явитися 2008 р.

Томи 20 і 35 — це покажчики до цілого видання (томів 1—34 першої серії; 1—3 другої серії; 1—3 серії «Бібліотека» та книги «Повстанські могили»).

Історія, діяльність та біографії усіх, хто спричинився до появи видань «Літопису УПА» описані у томі 42 основної серії.

Як доповнене ілюстроване видання, від 2004 р. «Літопис» щорічно видає настінні календарі, тематично пов'язані з УПА, у яких відзначено важливі історичні дати, надруковано цікаві знімки тощо.

Крім власних книг, «Літопис УПА» допоміг побачити світ книжці д-ра Євгена Місила «Повстанські могили», чотиритомному (перевиданому і доповненому) зібранню творів Володимира Макара «Спомини і роздуми» та англomовній праці «Політична думка українського підпілля 1943—1951», виданій 1986 р. Канадським інститутом українських студій. Деякі матеріали цих видань походять зі збірки Петра Й. Потічного — архіву «Літопису УПА» при Торонтському університеті. У цій збірці також є повний архів Внутрішніх військ українського округу, частини яких вели боротьбу проти підпілля, (за 1944—1954 рр., понад 150 000 сторінок документів) та інші матеріали з архівів Росії та України. Електронний опис видань «Літопису УПА» можна знайти на веб-сторінці www.litopysupa.com, де до кожного тому, за винятком найновіших, подано вступні статті та резюме англійською мовою.

В Україні та інших країнах вільнішим стає доступ до важливих архівних документів, що стосуються визвольних змагань минулого століття; на їх основі готуються до друку вісім томів, зокрема три томи основної серії, два томи нової серії, три томи серії «Бібліотека», в тому книга про підпільну пошту України (вона має зацікавити і філателістів), книга, присвячена Воєнній окрузі «Буг» та ін.

Видавництво «Літопис УПА» встигло за свою історію зробити чимало. Зібрано багато документів і матеріалів, цікавих як для дослідників, так і для ширшого кола читачів. Вартість проекту чимала. Всі гроші надійшли від **Української Громади у формі фондаций та пожертв**, яка доцінює потрібність такого видання. Колектив «Літопису УПА» працює безкоштовно на громадських засадах і оплачує тільки друкарські роботи. Цей факт допомагає зрозуміти, чому жменьці колишніх вояків УПА вдається забезпечити постійний ріст видавництва й продовження цієї важливої праці.